

Лукацька Я.С.

викладач кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного
університету, ianalukatskaya@gmail.com

Україна, Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

У статті визначено аспекти викладання української мови як іноземної, проаналізовано навчально-методичну базу, яка може бути використана викладачами, розглянуто шляхи подолання проблем, що виникають під час викладання предмету, а саме відсутність мотивації у студентів через ситуацію білінгвізму та розповсюдження російської мови в деяких регіонах країни, особливості спілкування з іноземними студентами, проблема адаптації студентів-іноземців, нестача досвіду у викладачів через особливості підготовки педагогів-філологів та через те, що методика даного предмету є досить молодою наукою.

Ключові слова: українська мова як іноземна, лінгводидактика, методика викладання іноземної мови, білінгвізм, мотивація, адаптація, студент-іноземець, педагог-філолог.

Постановка проблеми. Процес глобалізації суспільства з кожним роком набуває все більше обертів і Україна інтенсивно інтегрує у світову спільноту. В результаті все більше іноземців стають студентами українських закладів вищої освіти. Досить великий відсоток студентів-іноземців після закінчення підготовчих відділень вивчає фахові предмети разом з українськими студентами українською мовою, значно менша кількість здійснює навчання за допомогою англійської мови, але усі студенти-іноземці вивчають українську мову як іноземну. Незважаючи на значний попит, методика, теорія і практика викладання української мови як іноземної не набула належної бази, а технології викладання не розроблені достатньо. Методика викладання української мови як іноземної розглядалась у працях Л. Селіверстової, Л. Паламар, А. Чистякової, Л.

Васильєвої, Д. Мазурик, М. Мовчан, О. Іванишин, Н. Станкевич та ін., адаптацію іноземних студентів в україномовному середовищі досліджували вчені Т. Єфімова, Ю. Жлуктенко, О. Біляєв та ін. Вагомі дослідження в галузі викладання української мови як іноземної можна знайти у працях таких вчених: Т. Донченко, Я. Гладир, І. Жовтоніжко, Т. Лагута, О. Тростинська, та інші. Робота в цьому напрямку продовжується.

Методика викладання будь-якої іноземної мови ставить перед собою такі завдання: навчання мовних елементів, структури мови, розвиток мовних і мовленнєвих навичок, навчання спілкуванню засобами іноземної мови в різних сферах діяльності, формування мовної особистості. Вивчення іноземної мови починається з фонетики. На думку Т. Донченко: «Фонетику справедливо вважають фундаментом курсу української мови для іноземців, тому що без засвоєння фонетичних особливостей українського мовлення не тільки не можна оволодіти ним, а й зрозуміти закони писемної форми мови, засвоїти орфографічні норми. Без знання фонетичного рівня мови неможливе навчання як усного, так і писемного мовлення, тобто формування навичок слухання, говоріння, читання і письма українською мовою, а також оволодіння навичками виразного мовлення» [1, с. 75]. Паралельно формується лексична база, засвоюються граматичні норми мови, що є базисом для розвитку мовленнєвих та комунікативних навичок. «Необхідно навчити студентів не тільки основ іноземної мови, а й з цікавістю та ентузіазмом спілкуватися іноземною мовою, як на професійні теми, так і в ситуаціях повсякденного життя. Іноземні студенти повинні розуміти мову, а також правильно будувати своє повідомлення у відповідь, яке має відповідати культурі співрозмовника» [2, с. 23]. Не на останньому місці постає питання мотивації іноземних студентів вивчати українську мову.

Мета статті. Мета даної роботи полягає у визначенні основних проблем, з якими доводиться мати справу викладачам української мови як іноземної в реаліях сучасної України, і розглянути можливі шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Методика викладання української мови як іноземної сьогодні знаходиться на етапі інтенсивного розвитку, наразі в цьому питанні існує велика кількість проблем, які сучасним науковцям, методистам і викладачам необхідно вирішити, тому тема є актуальною.

Перша проблема, з якою мають справу викладачі, що починають навчати української мови як іноземної – це вибір підручників, що відповідають усім їх потребам. Ті підручники, що були видані до 1991 року втратили свою актуальність в сучасній українській реалії та не відповідають тим вимогам, що ставить перед собою сучасна методика викладання мови. Після здобуття Україною незалежності було створено підручники для іноземних громадян, які дають інформацію з фонетики, граматики, лексики української мови і враховують рівень володіння мовою. Детальний огляд навчальної літератури, що пропонують для вивчення української мови як іноземної зробила Ірина Кочан, в її роботі було детально приділено увагу підручникам, що видавалися в Україні та за кордоном, підручникам для різного рівня володіння мовою, теоретичним та практичним курсам [3, С. 17-24]. Більшість матеріалів, які пропонуються викладачам для роботи з іноземними студентами, спрямовані на опанування українською мовою, спираючись на російську, вони підходять тим, чия рідна мова – російська, але хто хоче удосконалити свої знання саме з української, або тим, хто достатньо володіє російською мовою (наприклад, студенти з пострадянських країн). А, наприклад, студентам, чією рідною мовою є англійська, можливо працювати з такими посібниками лише після закінчення підготовчих курсів або, спираючись на допомогу викладача на кожному етапі опанування та закріплення нового матеріалу.

Варто звернути увагу на наступні підручники та посібники.

Навчальний посібник Вікторії Лебович та Ірини Осіпової «Доброго дня, Україно!» (2006), виданий в Будапешті, приділяє увагу фонетиці, графіці мови, містить велику кількість вправ для розвитку мовленнєвих та комунікативних навичок, в ньому висвітлені граматичні теми, значна увага приділяється культурологічним аспектам.

Навчальний посібник «Крок-1» (рівень А1-А2) (Львів, 2010) авторів Олеси Палінської, Оксани Туркевич призначений для вивчення української мови як іноземної на елементарному та основному рівні. Це комплекс, що містить книгу для студента, граматичний довідник, книгу для викладача, комплекс карток з вправами, диск з аудіофайлами. Головна засада посібника – «занурення» студента у мовну стихію, імітація мовного оточення [4, С. 3]. Цей комплекс базується на комунікативних принципах, він відбиває життя сучасної України, містить живу, розмовну мову. В 2014 вийшов комплекс «Крок-2» Олеси Палінської – продовження навчального комплексу «Крок-1». Посібник призначений для всіх, хто вивчає українську мову як іноземну на рівні В1.

Навчальний посібник Марії Джури “Вивчаймо українську мову!” (Львів, 2007) створений у Міжнародному інституті освіти, культури та зв’язків з діаспорою Львівської політехніки як навчальний посібник української мови для представників діаспори та всіх тих, хто вивчає українську мову як іноземну. Перевагою даного навчального посібника є те, що вивчення української відбувається з опорою на англійську мову, що дає змогу працювати з ним студентам, які тільки починають знайомство з мовою. Він містить граматичний матеріал з коментарями англійською, значний лексичний матеріал, матеріал для розвитку комунікативних навичок, до нього додається диск з аудіофайлами, що уможливує опрацювання лексики, діалогів, самостійне тренування вимови.

Підручники з української мови як іноземної Мар’яни Буряк «Яблуко» (Львів, 2015) – багаторівневий навчально-методичний комплекс для вивчення мови, він приділяє увагу вивченню лексики, дає змогу самостійної роботи, містить аудіо файли, граматичний довідник, таблиці, але навіть базовий рівень розрахований на студентів, які наблизилися до рівня А2, тому не підходить тим, хто тільки починає опановувати мову.

Підручник Назаревич Л. Т., Гавдиди Н. І. «Українська мова для іноземців» (Тернопіль, 2017) розраховано на студентів, що попередньо навчалися на підготовчому відділенні і володіють азами граматики та культури мовлення української мови.

Посібник Лисенко Н. О., Кривко Р. М., Світличної Є. І., Цапко Т. П. «Українська мова для іноземних студентів» (Київ, 2010) містить фонетичний та лексичний матеріал, основи граматики української мови, сталі висловлювання, багатомовний словник і призначений для початкового вивчення української мови студентами-іноземцями. Основні теоретичні матеріали наведені українською, французькою та англійською мовами, що полегшує роботу з посібником різним категоріям студентів.

Також майже кожен заклад вищої освіти, який навчає іноземних студентів, розробляє власні матеріали, які б відповідали потребам саме цього вишу, фахам та напрямкам його підготовки, категоріям студентів, які в ньому навчаються. І не завжди посібник або методичні розробки певного закладу підходять для роботи в іншому. При виборі підручника чи посібника кожному викладачеві необхідно ретельно вивчити базові знання студентів, з якими він буде працювати, враховуючи, яка мова є для студентів рідною, зважати на майбутній фах студентів, та спиратися на години в навчальному плані, що виділені на вивчення української мови як іноземної.

На сьогодні не існує затвердженого Державного стандарту з української мови як іноземної, проект якого було лише запропоновано до розгляду Міністерству освіти і науки України в 2018 році. Але існує типова навчальна програма з української мови для студентів-іноземців нефілологічного профілю для вишів України, яку було укладено науковцями-філологами для навчання української мови як іноземної. Весь матеріал у програмі підібраний з урахуванням цілей і завдань, що визначені комунікативними і пізнавальними потребами студентів вищих навчальних закладів. Програма розрахована на 720 навчальні години, що відведені на курс у відповідності до сітки годин, передбачених навчальним планом Міністерства освіти і науки України (наказ № 260 від 04.04.2006 р.) [5]. На основі цієї програми було укладено всі вищезазначені підручники, посібники, методичні рекомендації, на ній має базуватися викладання курсу української мови як іноземної незалежно від фаху студентів та годин навантаження в навчальному плані.

Інша проблема, з якою зустрічаються викладачі української мови як іноземної – мотивація студентів вивчати саме українську мову в умовах білінгвізму, що склалися в деяких регіонах України. Згідно з інформацією «Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова» 27 % громадян України вважають рідною російську мову, 41 % опитаних вдома спілкуються переважно російською, при чому існує істотна відмінність між регіонами. Якщо в Західному регіоні 97% громадян вважають рідною українську мову, в Південному – 63%, то в Східному регіоні 52% назвали рідною російську. Лише в Західному регіоні частка тих, хто назвав рідною мовою українську, близька до частки тих, хто розмовляє нею вдома. У всіх інших регіонах частка тих, хто переважно спілкується вдома українською мовою, менша, ніж частка тих, хто визнає її рідною. (За результатами дослідження, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова усіх регіонах України, однак опитування не охоплювало Крим. Опитано респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.) [6, С. 8]. Тобто бачимо, що в Східних, Південних регіонах приблизно половина громадян російськомовні, що значно відбивається і на навчальному процесі. Іноземці, які при спілкуванні за межами аудиторії чують переважно російську мову, втрачають потребу вивчати українську. Тут слід зважати на категорію студентів, які вивчають курс. Якщо студенти-іноземці вивчають українську мову на підготовчому відділенні для того, щоб далі опанувати фахові предмети українською мовою разом з іншими українськими студентами, то питання мотивації не постає, бо іноземці розуміють необхідність якомога скоріше і ретельніше вивчати предмет. Якщо іноземні студенти вивчають фахові предмети англійською мовою, а українська є лише додатковим предметом в навчальному плані, неможливість практикувати мову в повсякденному спілкуванні знижує мотивацію. В такому разі викладачам потрібно докладати додаткових зусиль для того, щоб зацікавити студентів, бо відсутність мотивації негативно відбивається на якості освітнього процесу. Зацікавити студентів-іноземців, спонукати їх до вивчення мови потрібно через культурологічні аспекти, які мають бути введені в

лексико-граматичний контекст навчання мови: цікаві факти про Україну, історії про всесвітньовідомих українців-сучасників, рецепти української кухні, сучасні українські пісні, видатні місця країни – все те, що оточує іноземців, які живуть в Україні. Зацікавивши студентів такими аспектами, буде набагато легше навчити їх лексики, граматики, розвивати комунікативні навички, бо цікавість до певних фактів буде спонукати поглибити знання мови, як частини культури країни.

Слід в будь-якому випадку уникати російської мови як мови посередника, навіть якщо студент-іноземець володіє базовим рівнем російської і це може полегшити навчальний процес. На перших заняттях потрібно спиратися на рідну мову студентів-іноземців, а через певний час, коли студенти засвоїли основи фонетики, мінімальний об'єм лексики та засади граматики, робити українську мову єдиною для спілкування на занятті.

Не останнім аспектом в мотивації студентів-іноземців до вивчення української мови є ставлення викладача до предмету, якщо викладач захоплений своєю справою, щиро любить предмет, який викладає, цікавиться новими напрямками галузі, що вивчає, зокрема сам спілкується українською мовою за межами аудиторії, це не може не впливати на ставлення студентів до предмету.

Викладачам слід враховувати особливості методики викладання української мови як іноземної, яка значно відрізняється від викладання української мови як рідної. На філологічних факультетах вишів України при підготовці фахівців з української філології методиці викладання української мови як іноземної зараз приділяється небагато уваги, а кілька десятиліть тому ці аспекти взагалі не викладалися, тому сучасні викладачі навчаються викладанню української мови як іноземної безпосередньо в процесі роботи, часто їм не вистачає теоретичних знань, досвіду, вони позбавлені можливості практики. Для поліпшення якості викладання української як іноземної необхідно підвищувати кваліфікацію викладачів української мови шляхом організації курсів з методики безпосередньо в навчальному закладі, міжвузівських курсів, семінарів, налаштовувати практику обміну досвідом, а також розробляти методичні рекомендації, що спираються на єдину типову програму. Для того, щоб мати

можливість викладати українську мову як іноземну для студентів-іноземців за допомогою англійської мови, викладачам української необхідно поліпшувати свої знання з англійської мови. Це дасть змогу вільно спілкуватися зі студентами на початковому етапі, коли вони ще взагалі не володіють українською, поліпшіть якість викладання таких важких аспектів мови як граматики, правила правопису.

Важливим при викладанні української мови як іноземної є питання адаптації студентів-іноземців до умов українського життя, побуту, суспільства. При адаптаційних проблемах якість навчання не тільки української мови, а і усіх предметів, може значно погіршуватись. Щоб сприяти адаптації іноземців, викладачам-мовникам варто тісно співпрацювати з кураторами студентів, важливо ставитися до студентів-іноземців як до українських, але обов'язково вивчати їх національні та культурні особливості, щоб сприяти поліпшенню міжкультурної комунікації, потрібно враховувати освітні аспекти іноземних студентів для прискорення адаптації до особливостей освітнього процесу в Україні, варто забезпечувати навчальний процес різноманітними сучасними методами, інтерактивними та мультимедійними засобами навчання, щоб зробити навчання не тільки продуктивним, а і цікавим.

Висновки. Отже, зважаючи на те, що методика викладання української мови як іноземної є галуззю науки, що тільки розвивається, викладачі цього предмету мають справу з цілою низкою проблем, таких як труднощі вибору навчальних підручників і посібників, відсутність Державного стандарту української мови як іноземної, проблеми мотивації студентів-іноземців до вивчення української мови в умовах білінгвізму в певних регіонах України, адаптація студентів-іноземців до життя і навчання в чужій країні, нестача досвіду викладання української саме як іноземної. Ці проблеми мають бути вирішені самими викладачами, методистами, науковцями при сприянні Міністерства освіти України. Серед підручників, навчальних посібників, що існують на сьогодні, слід вибрати той, що відповідає потребам студентів певного вишу, необхідно створювати методичні розробки, рекомендації для кожного фаху, кожної спеціальності залежно від напрямку навчального закладу, бо незважаючи

на універсальність загальної навчальної літератури, кожен викладач як ніхто інший розуміє потреби своїх студентів. Важливо мотивувати студентів-іноземців до вивчення української мови через культурологічні аспекти, уникати російської мови як мови-посередника при спілкуванні зі студентами, навіть, якщо вони добре її розуміють. Необхідно приділяти увагу процесу адаптації іноземних студентів до життя і навчання в Україні, бо це є вкрай важливим для якісного навчального процесу. Викладачам української мови як іноземної необхідно постійно підвищувати свою кваліфікацію, збагачувати свої знання з методики викладання їх предмету, поліпшувати свої знання з англійської мови, вивчати особливості міжкультурної комунікації, та, що є не менш важливим, ніж усі теоретичні знання і практичні навички, любити свій предмет, бо тільки тоді вони зможуть зацікавити, спонукати, мотивувати студентів.

Література

1. Донченко Т. Вивчення фонетики української мови студентами-іноземцями / Т. Донченко. // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. Львівський національний університет ім. Івана Франка. – 2010. – №5. – С. 75–81.
2. Зозуля І. Основні сучасні методи викладання української мови як іноземної / І. Зозуля, О. Присяжна, Л. Солодар. // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. Львівський національний університет ім. Івана Франка. – 2014. – №9. – С. 22–27.
3. Кочан І. Становлення і розвиток методики викладання української мови як іноземної / І. Кочан // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. Львівський національний університет ім. Івана Франка. – 2012. – №7. – С. 17-24.
4. Палінська О. Крок-1 (рівень А1-А2). Українська мова як іноземна : книга для студента / Олеся Палінська, Оксана Туркевич. – Львів : Артос, 2010. – 104 с.
5. Єдина типова навчальна програма з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації // Л.І. Дзюбенко, С.С. Філіпчук, Т.І. Шевчук,

В.В. Дубчинський, Л.Г. Новицька, С.А. Чезганов, О.Н. Тростинська, Н.І. Ушакова. – Київ, 2008. – 47 с.

6. Консолідація українського суспільства: шляхи, виклики, перспективи. Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії 16 грудня 2016р. – Київ, 2016. – 100 с.

References

1. Donchenko T. Vyvchennia fonetyky ukrainskoi movy studentamy-inozemtsiamy / T. Donchenko. // Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi. Lvivskyi natsionalnyi universytet im. Ivana Franka. – 2010. – №5. – S. 75–81.
2. Zozulia I. Osnovni suchasni metody vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi / I. Zozulya, O. Prisyazhna, L. Solodar. // Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi. Lvivskyi natsionalnyi universytet im. Ivana Franka. – 2014. – №9. – S. 22–27.
3. Kochan I. Stanovlennia i rozvytok metodyky vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi / I. Kochan // Teoriia i praktyka vykladannia ukrains'koi movy yak inozemnoi. Lvivskyi natsionalnyi universytet im. Ivana Franka. – 2012. – №7. – S. 17–24.
4. Palinska O. Krok-1 (riven' A1-A2). Ukrainska mova yak inozemna : knyha dlia studenta / Olesia Palinska, Oksana Turkevych. – Lviv : Artos, 2010. – 104 s.
5. Yedyna tyпова navchalna programa z ukrainskoi movy dlia studentiv-inozemtsiv osnovnyh fakultetiv nefilologichnogo profilu vyshchych navchalnyh zakladiv Ukrainy III-IV rivniv akredytatsii // L.I. Dzyubenko, S.S. Filipchuk, T.I. Shevchuk, V.V. Dubchynskiy, L.G. Novitska, S.A. Chezganov, O.N. Trostinska, N.I. Ushakova. – Kyiv, 2008. – 47 s.
6. Konsolidaciia ukrainskogo suspilstva: shliakhi, vyklyky, perspektyvy. Informatsiino-analitichni materiali do Fakhovoi diskusii 16 grudnya 2016r. – Kyiv, 2016. – 100 s.

Lukatska Ya.S.

*teacher of Philology Department of Dnipro State University of Agriculture
and Economics*

ianalukatskaya@gmail.com

Ukraine, Dnipro

**PECULIARITIES OF TEACHING UKRAINIAN LANGUAGE
AS FOREIGN: PROBLEMS AND WAYS OF THEIR SOLUTION**

In the article the aspects of teaching Ukrainian as a foreign language are outlined, the teaching and methodological base that can be used for teaching the course is analyzed, ways to solve the problems that arise during the teaching of the subject, such as the lack of motivation among students through the situation of bilingualism and the spread of Russian language in some regions of the country, the particularities of communication with foreign students, the problem of adaptation of foreign students, the lack of experience of teachers due to the peculiarities of philological teachers education and training and the fact that the methodology of the subject is rather young science, are examined.

Key words: Ukrainian as a foreign language, linguodidactics, methods of teaching a foreign language, bilingualism, motivation, adaptation, foreign student, philology teacher.